

بررسی اندیشه وحدت و تقریب از منظر مقام معظم رهبری و آیت الله بروجردی

محمد نظری*

چکیده

موضوع وحدت و تقریب مذاهب از جمله مباحثی است که از اهمیت بسزایی نزد مسلمانان برخوردار است و در منابع اسلامی نیز به آن اشاره شده است. توطئه‌های تفرقه‌افکنانه که از سوی دشمنان اسلام برای ایجاد شکاف و نزلزل در صفوف مسلمانان ایجاد می‌شود و آتش جنگ و اختلاف که بسیاری از کشورهای اسلامی را فرا گرفته ضرورت پرداختن به مسأله وحدت را در این برهه از تاریخ ترسیم می‌کند. در این نوشتار سعی شده با روش توصیفی - تحلیلی به تبیین مسأله وحدت و تقریب مذاهب از منظر آیت‌الله بروجردی و آیت‌الله خامنه‌ای پرداخته شود و به نظر می‌رسد اندیشه تقریب در نزد ایشان به دلیل اشراف کاملی که این بزرگواران به مسائل جهان اسلام دارند از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. از جمله اقدامات آیت‌الله بروجردی در این جهت تبیین مشترکات شیعه و اهل تسنن، تبیین چهره واقعی شیعه اصلاح روابط کشورهای مسلمان است. آیت‌الله خامنه‌ای نیز که وحدت از نگاه ایشان یک مسأله استراتژیک است، نه تنها با گفتار و بیانات‌شان در این زمینه گام برداشته‌اند بلکه در حیطه عمل، با تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب و مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام که هر دو در راستای تقریب مذاهب و وحدت اسلامی فعالیت می‌کنند در این جهت قدم برداشته‌اند.

کلید واژگان: وحدت، تقریب مذاهب، آیت‌الله خامنه‌ای، آیت‌الله بروجردی

* دانش پژوه سطح سه رشته شیعه شناسی موسسه آموزش عالی حوزوی امام رضا علیه السلام

مقدمه:

از عوامل مهم و اساسی در جهت حفظ و بقای هر جامعه‌ای ، مساله اتحاد و وحدت است . از سوی دیگر تفرقه که از ابزارهای بنیادین دشمنان و استعمارگران به حساب می‌آید امروزه به یکی از تاکتیک‌های سیاسی قدرت‌های بیگانه در کشورهای اسلامی تبدیل گردیده و موجب شده‌است تا اتحاد سیاسی مسلمانان از دغدغه‌های مصلحان بزرگ تاریخ باشد و اهمیت این بحث تا جایی است که استکبار جهانی با ترفندها و نقشه‌های متعدد خود تلاش دارد با ایجاد تفرقه و جنگ در کشورهای اسلامی آن‌ها را از رسیدن به پیشرفت بازداشته و به عقب رانده و زمام ملل مسلمان را به دست گیرد و از این طریق بر آن‌ها حکومت کند و در نهایت نیز اسلام را در این جوامع از بین ببرد . قرآن کریم نیز سرشار از مفاهیمی است که اقوام و قبیله‌ها را به دعوت و انسجام فرا می‌خواند و همه مسلمانان را یک امت واحده خوانده «ان هذہ امتکم واحده ...»^۱ ، و آن‌ها را از تفرقه بر حذر داشته‌است . این اندیشه در جهان اسلام از دغدغه‌های فکری و دیرینه رهبران و مصلحان دینی به ویژه آیت‌الله‌خامنه‌ای و آیت‌الله‌بروجردی به شمار می‌رود . در طول تاریخ نیز در ادوار مختلف تلاش‌های فراوانی در تقریب مذاهب صورت گرفته‌است از جمله در دوران حکومت شیعی آل بویه ، شیخ طوسی در کتاب الخلاف ، موارد اختلاف شیعه و سنی را توجیه و تفسیر کرد و زمینه تقریب را مهیا نمود . بنابر این نوشتار حاضر در صدد پاسخ به این سوال است که اساسا تقریب و وحدت در نگاه آیت‌الله‌خامنه‌ای و آیت‌الله‌بروجردی چگونه ترسیم شده‌است ؟ و این اندیشمندان چه اصول و راهکارهایی را برای به ثمر نشستن این اندیشه در جوامع اسلامی بیان کرده‌اند ؟

مفهوم شناسی :

وحدت مترادف یگانگی ، توحید ، اتحاد ، اتفاق و همبستگی است . و در اصطلاح عبارت است از همکاری و تعاون پیروان مذاهب اسلامی بر اساس اصول مسلم و مشترک

اسلامی و اتخاذ موضوع واحد برای تحقق اهداف و مصالح عالیّه امت اسلامی و موضع‌گیری واحد در برابر دشمنان اسلام و احترام به التزام قلبی و عملی هر یک از مسلمانان به مذهب خود. قرب نیز به معنای نزدیکی و عکس بعد و دوری است و تقارب به معنای نزدیک شدن به یکدیگر و در اصطلاح تقرب مذاهب، کوششی جدی برای تحکیم روابط میان پیروان این مذاهب از راه درک اختلاف‌های موجود میان خود و زدودن پیامدهای منفی این اختلاف و نه اصل اختلاف‌ها است. درحقیقت این اصطلاحی است مربوط به دوران معاصر که علمای اسلام برای نزدیک کردن و رفع اختلافات پیرامون مذاهب اسلامی به ویژه شیعیان و اهل تسنن انجام می‌دهند.^۱

۱. وحدت از منظر آیت‌الله بروجردی

آیت‌الله بروجردی از جمله مراجع برجسته‌ای است که همواره به موضوع وحدت و تقرب مذاهب اسلامی توجه داشته و همواره می‌کوشید بین مسلمین جهان وحدت ایجاد کند. اوضاع نابه‌سامان مسلمانان، سیطره کفار و بیگانگان بر جوامع اسلامی و غلبه روحیه عداوت و بدبینی بین مسلمانان از جمله عواملی بود که موجب شد تا ایشان در جهت وحدت و نزدیک کردن مسلمانان به یکدیگر قدم بردارد^۲. و تبحر و مهارت خاصی که ایشان در علوم مختلف مذهبی داشتند موجب شد تا نقاط مشترک و اختلاف بین مذاهب را تحلیل کرده و زمینه تقرب را مهیا نمودند. از جمله جلوه‌های وحدت در نگاه ایشان عبارتند از:

۱-۱. موضوع خلافت

آیت‌الله بروجردی برخلاف برخی که بحث خلافت را یک موضوع کلامی می‌دانند آن را یک بحث فقهی می‌دانست و معتقد بود که دانستن زمینه ائمه (علیهم السلام) که فقه اهل تسنن یکی از آنها است را الزامی می‌دانستند چرا که بر این باور بودند که کسانی که از ائمه (علیهم السلام) سوالاتی را می‌پرسیدند بر فتاوای اهل تسنن آگاهی داشتند و یا خود از فقهای اهل سنت بودند. همین امر باعث شده بود که خود ایشان بر نظریات علمای اهل تسنن تسلط فراوانی داشته باشند. از سوی دیگر آقای بروجردی بر

۱. سایت ویکی پدیا.

۲. آیت‌الله بروجردی و وحدت مسلمانان، میر جلیلی.

مرجعیت علمی ائمه اطهار (علیهم السلام) توجه ویژه‌ای داشتند و معتقد بودند که شیعیان در عصر حاضر باید بر مقام علمی اهل بیت (علیهم السلام) تاکید ورزند چرا که با استناد به حدیث ثقلین بر مرجعیت علمی ایشان این امکان فراهم خواهد شد تا دشمنی‌های بیهوده کنار زده شود و همه مسلمانان را در جهت شاخصه‌های مهم کلام و فقه با عظمت اهل بیت علیهم السلام متفق کند.^۱

۱-۲. تحریف قرآن

ایشان که قرآن کریم را مایه وحدت مسلمانان می‌دانست درباره عدم تحریف در قرآن معتقد بود که با توجه به کیفیت نزول قرآن و حفظ آن حتی احتمال و امکان تحریف را نمی‌پذیرفت. آقای بروجردی بر این باور بود که به مجرد نزول آیه یا سوره ای بر پیامبر اکرم (ص) حضرت آن را برای مردم تلاوت می‌نمود و مردم آن را از بر می‌کردند و شب و روز آن را تلاوت می‌کردند و این باعث می‌شد تا اگر کسی بخواهد از آن کم یا زیاد کند، مورد تخطئه همگان واقع شود.

۱-۳. اهل بیت علیهم السلام

تقریب از راهبردهای عملی آیت‌الله بروجردی در تحقق وحدت به شمار می‌رود. ایشان بر مشترکات مسلمین تاکید می‌ورزید و از فرهنگ اهل بیت علیهم السلام و جایگاهی که ایشان در دل مسلمانان داشتند به عنوان امر مشترک میان امت اسلام برای تقریب بین آنان استفاده می‌کردند.

۲. مبانی و اصول تقریب از نگاه آیت‌الله بروجردی

۲-۱. تبیین مشترکات شیعه و سنی :

از اولین اهداف ایشان در بحث تقریب و ایجاد وحدت، مشخص کردن مشترکات شیعه و سنی برای ایجاد حس خوش‌بینی و قرابت بین دو طرف بود.

۱. قریشی کرین، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، شماره ۵.

۲-۲. تبیین چهره واقعی شیعه :

تغییر دیدگاه اهل سنت نسبت به شیعه از دیگر اهدافی بود که ایشان در این جهت به دنبال آن بودند. در حقیقت سعی داشتند تا نظر اهل تسنن را نسبت به شیعیان که به دلیل بعضی از رفتارهای جاهلان باعث شده بود تا شیعه را کافر و مشرک بدانند عوض کند و به مبانی علمی و اصول اعتقادی شیعه که بسیار متقن و محکم بود توجه دهد.

۲-۳. تکیه بر مقام علمی اهل بیت علیهم السلام :

ایشان همچنین در صدد بودند تا اهل تسنن و شیعه را در مقابل بیگانگان متحد سازند.

۲-۴. توجه به فقه مقارن:

آیت الله بروجردی در مسائل مستحدثه و جدید توانست نظرات بدیعی را در صدور یک حکم ارائه دهد و در همین جهت مسائل فقهیه را به اصلیه، فقهیه تفریعی و عقلیه تقسیم کرد.

۳. اقدامات تقریبی آیت الله بروجردی :

ایشان در جهت اتحاد با علمای فرق اسلامی نسبت به مسائل اختلافی، برخی را توجیه می کرد و در برخی از مسائل اختلافی نیز سعی در عدم طرح این مباحث داشت و بیشتر بر مشترکات تکیه می کردند.

۳-۱. برخورد با مظاهر غلو

ایشان در مقابل کسانی که در مورد پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و ائمه اطهار (علیهم السلام) غلو می کردند می ایستاد تا جایی که جلوی چاپ بحار الانوار را که به نظر ایشان سرشار از غلوه پیرامون ائمه (علیهم السلام) است جلوگیری کرد. همچنین سعی می کرد مواردی را که از نگاه اهل تسنن مصداق شرک می دانستند جلوی آنها گرفته شود از جمله این که از سجده بر قبور بوسیدن ممانعت به عمل می آوردند.

۳-۲. حفاظت از مقدسات اهل تسنن

ایشان در این زمینه برای محافظت از مقدسات اهل تسنن در مقابل کسانی که به آن توهین می‌کردند موضع‌گیری می‌کردند و کتبی را که در آن به خلفا توهین شده بود جمع می‌کرد.

۳-۳. اصلاح روابط کشورهای مسلمان

آیت‌الله بروجردی همواره سعی می‌کرد کشورهای اسلامی در برابر بیگانگان متحد شوند از جمله سعی در تصحیح روابط بین ایران و عربستان در زمان شاه است همچنین زمانی که در روابط بین ایران و مصر تیرگی به وجود آمد کوشید تا روابط دو کشور را اصلاح نماید.

۱۰۸

۳-۴. ارائه چهره‌ای منطقی از شیعه به جهان اسلام

ایشان در این جهت تلاش کرد تا مکتب شیعه را علاوه بر ایران و عراق در عربستان ، پاکستان و مصر نیز به چاپ برساند . همچنین از حجاج می‌خواستند که از رفتارهای جاهلانه‌ای که موجب تحریک احساسات سایر فرق می‌شود ، به طور جدی خودداری نمایند .

۳-۵. تبیین منشا موضوعات اختلافی

آیت‌الله بروجردی در موضوعات اختلافی به صورت علمی و به دور از جدال مذهبی ، ابتدا حدود اتفاق و اختلاف را در آن مسائل مشخص می‌کرد و ابتدا نظر اهل بیت (علیهم السلام) و آن‌گاه نظر اهل سنت را با منانت و بی‌طرفی مطرح می‌کرد و سپس نظر خود را بیان می‌فرمود .

توجه به دشمن مشترک مسلمانان و پرهیز از اختلاف ، آگاهی بخشی به مسلمانان درباره علل انحطاط مسلمین، برقراری ارتباط بیشتر بین عالمان و مراکز دینی ، تبیین مفاهیم سیاسی در سطح نخبگان سیاسی و ... از جمله اقدامات دیگری است که آقای بروجردی در زمان حیاتشان برای تقریب مذاهب اسلامی انجام داده‌اند .

۵. وحدت از دیدگاه آیت‌الله‌خامنه‌ای

وحدت از منظر ایشان به معنای نبود تفرقه، نفاق، درگیری و کشمکش است. ایشان معتقدند اگر کشورهای اسلامی از بروز تفرقه و درگیری در لایه‌های مختلف بین مسلمانان جلوگیری کنند و از نفاق و دورویی که نیروهای سلطه‌گر به عنوان ابزاری در جهت تسلط بر جوامع اسلامی بهره می‌برند ممانعت به عمل آورند وحدت در بین امت اسلامی، انسجام و یکپارچگی را به ارمغان می‌آورد.^۱

از منظر آیت‌الله‌خامنه‌ای در مسأله وحدت دو نکته و جهت‌گیری وجود دارد که هر کدام از این دو مؤلفه دارای جایگاه ویژه‌ای است که عبارتند از:

۱. رفع اختلافات، تناقض‌ها، درگیری‌ها که از قرن‌ها پیش تا به امروز در بین فرق مسلمانان جریان داشته و عواقب بسیار زیادی را در پی داشته‌است.

۲. وحدت باید در جهت و خدمت به حاکمیت اسلام حرکت کند و الا پوچ و بی معنی خواهد بود. اگر علمای اسلام قبول کنند که قرآن فرموده‌است: "و ما ارسلنا من رسول الا لیطاع باذن الله"^۲. پیامبر نیامد که نصیحتی بکند، حرفی بزند، مردم هم کار خودشان را بکنند و به او هم احترامی بگذارند. آمد تا مورد اطاعت قرار بگیرد جامعه و زندگی را هدایت کند، نظام را تشکیل بدهد و انسان‌ها را به سمت اهداف زندگی درست پیش ببرد اگر علمای اسلام به آن چه قرآن کریم می‌فرماید و هدف از بعثت انبیا را برای رفع ظلم، و اقامه عدل برای زندگی بشر، قبول دارند پس باید به سوی حاکمیت اسلام در جوامع اسلامی باشند که امری ممکن است.^۳

وحدت از منظر ایشان یک امر استراتژیک است که بر طبق آن تمام آحاد امت اسلامی را به دوری از فتنه‌ها و اختلافاتی که دشمنان اسلام و مسلمین آن را برای ملل اسلامی به بار آورده‌اند دعوت کرده و به وحدت و انسجام ذیل دستورات و آموزه‌های قرآن کریم و ارادت به پیامبر اکرم صلی الله و علیه و آله فرا می‌خواند. وحدت اسلامی

۱. قاسمی، فصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، شماره ۹، ۱۳۹۲.

۲. نسا/۶۳.

۳. بیانات آیت‌الله‌خامنه‌ای در دیدار با مسولان لشکری و کشوری شرکت کننده در کنفرانس وحدت اسلامی ۱۳۶۹.

در نگاه ایشان جمع شدن افراد با سلیق و اعتقادات مختلف بر مبنای اسلام که همان اعتصام به حبل الله است ، تعریف می شود .

۵- ۱. مبانی وحدت از نگاه آیت الله خامنه‌ای

توحید : از مبانی فکری ، اعتقادی ، اجتماعی و عملی در اندیشه وحدت ، توحید است در جامعه‌ای که بر مبنای شرک باشد طبقات مختلف انسانی در حالت گسستگی و جدا از هم هستند و در جامعه‌ای که باور به خدا و توحید جریان داشته باشد افراد به دلیل آن که خود را مرهون اراده و قدرت خداوند و مبدا و صاحب هستی را در ید توانای الهی می بینند بنابراین انسان ها نسبت به یکدیگر احساس نزدیکی و قرابت دارند چرا که منشا خود را از یک جا می دانند .

ولایت : ولایت یعنی پیوند و ارتباط تنگاتنگ و مستحکم و غیز قابل انفعال و انفکاک . جامعه‌ای که دارای ولایت است اجزای آن به یکدیگر و به یک محور واحد یعنی ولی متصل هستند بنابر این در چنین جامعه‌ای اتحاد و اتصال همیشگی بین اجزای آن وجود دارد .

اعتصام به حبل الله : در حقیقت همان چیزی است که عموم مسلمانان به آن مکلف هستند و گردآمدن صاحبان سلیقه‌ها و روش‌های گوناگون حول محور اسلام که همان اعتصام به حبل الله است فهمیده می شود .

۵- ۲. اقدامات آیت الله خامنه‌ای در بحث تقریب مذاهب

۱. تاسیس مجمع تقریب مذاهب

ایشان با تأسیس مجمع تقریب مذاهب اسلامی ، نه تنها از کنفرانس وحدت اسلامی در گفتار و بیانات خود حمایت کردند بلکه در عرصه عمل نیز اقدامات مؤثری را به انجام رساندند .

۲. تاسیس مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام

ایشان علاوه بر تأسیس مجمع تقریب ، مجمعی را در راستای طرح بزرگ وحدت اسلامی با عنوان مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام تأسیس نمود که در حال فعالیت در زمینه‌های مختلف ایجاد وحدت در بین مذاهب گوناگون اسلامی است .

راه کارهای وحدت از منظر ایشان

۱. تشکیل جبهه اسلامی : یکی از راه کارهای مهم برای رسیدن به استقلال سیاسی ، فرهنگی و اقتصادی مسلمانان تشکیل جبهه اسلامی است.

۲. جلوگیری از نشر آثار تفرقه انگیز :

از منظر ایشان باید از نشر آثاری که موجب تفرقه و اختلاف در بین فرقه های مختلف می شود جلوگیری کرد

۳. تقریب عملی :

انسجام و همبستگی عملی در موفقیت مسلمانان بسیار مؤثر است و حرکت بر محور قرآن ، سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام موجب دستیابی جوامع اسلامی به وحدت عملی می شود .

نتیجه گیری

با توجه به آن چه گفته شد به نظر می رسد از آن جا که استکبار جهانی و دشمنان اسلام با انواع و اقسام شیوه ها سعی می کنند تا ملل مسلمان را از رسیدن به موفقیت های مختلف محروم نمایند و توانایی های آن ها را در عرصه های گوناگون با ایجاد هرج و مرج و تفرقه چه در داخل ملل مسلمان و چه در بین کشورهای اسلامی از بین ببرند ضرورت وحدت و انسجام در محیط های مختلف اسلامی بیش از پیش احساس می شود . بزرگان و اندیشمندان مختلف ملل اسلامی نیز از این اهمیت و راه کارهای رسیدن به آن بسیار سخن گفته اند از آن جمله آیت الله خامنه ای و آیت الله بروجردی هستند که هر کدام از این بزرگواران با توجه به فضای موجود در زمان خود راه کارها و مبناهایی را در این امر بیان نموده اند . از جمله نکات مشترکی که فرموده اند : حرکت حول محور اسلام و آموزه های قرآن کریم و سنت رسول خدا صلی الله و علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام است از طرفی چنین به نظر می رسد آیت الله خامنه ای علاوه بر آن چه گفته شد اقدامات عملی تر را برای رسیدن به این اتحاد انجام داده اند از جمله تأسیس دو مجمع تقریب مذاهب اسلامی و مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام است .

فهرست منابع

۱. آیت‌الله خامنه‌ای ، سیدعلی ، "بیانات در دیدار با مسؤلان کشوری و لشکری شرکت کننده در کنفرانس وحدت اسلامی ۱۳۶۹ ، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله خامنه‌ای، قابل دسترس www.leader.ir
۲. بهزادی ، محمدحسین ، "وحدت از منظر امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای ، شماره هفتم ، تابستان ۱۳۹۳
۳. سایت ویکی پدیا
۴. عبدی‌پور ، حسن ، "بازخوانی گفتمان تقریب در اندیشه سیاسی امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای " ، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی ، شماره ۵ ، زمستان ۱۳۹۳ .
۵. قاسمی ، زهرا ، سیدمحمدحسین حسینی ، "چارچوب وحدت و انسجام در اسلام با تأکید بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای " ، دوفصلنامه علمی تخصصی اسلام و علوم اجتماعی ، بهار و تابستان ۱۳۹۲ .
۶. قریشی کرین ، سیدحسن ، احمدحسین فلاحی و یدالله خرم‌آبادی ، "تطبیق اندیشه تقریب از منظر امام خمینی (ره) و آیت‌الله‌بروجردی (ره) ، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی ، شماره ۵ ، زمستان ۱۳۹۳ .
۷. میرجلیلی ، سید محمد مهدی ، آیت‌الله‌بروجردی و وحدت مسلمانان .